

Смағұлов С.
**Қазақ хандығының құрылуы
тұсындағы тарихи
оқиғалардың ауыз
әдебиетіндегі көрінісі**

Қазақ халқының басынан өткен тарихи оқиғалардың көпшілігі әдебиеттен тиісті дәрежеде орын алып отырған. Сол себепті қазақ халқының, соның ішінде Қазақ хандығы тарихын зерттеушілердің бәрі де қазақ әдебиетінің мұраларына үңілмей кете алмайды. Қазақ халқы – өзінің тарихын әдебиеті арқылы баяндаған халық. Қазақ халқының тарихы мен әдебиеті мән-мазмұны жағынан бір-бірімен өте тығыз байланысты. Халық тарихының мол мұрасы оның фольклорында сақталады.

Қазақ халқының ауызекі шығармашылығы әсіресе, XIII-XVIII ғасырларда күшті дамыды. Қыпшақтар мен басқа да түрік тайпаларының өркен жайған ауызша поэзиясы болды. Көркем сөздің нағыз шебері болған Сыпыра жырау мен Қодан тайшы, Асанқайғы мен Қазтуған (XIV-XVI ғғ.) жыраулардың шығармашылығы кеңінен танылып, олар шығарған тарихи шындықты бейнелейтін батырлар жыры халық зердесінде сақталды. Бұл тарихи кезең Қазақ хандығы құрылуының алғышарттарының кезеңіне жататындықтан аталған жырларда сол дәуірдің қоғамдық өмірін бейнелейтін мәліметтер кездеседі.

Шоқан Уәлиханов «Көшпелілер философы» атаған Асанқайғы (Хасан Сәбитұлы) XV ғ. ортасында Керей мен Жәнібек сұлтандар басқарған қазақ руларының Әбілқайыр ұлысынан бөлініп шығып, Қазақ хандығын құруды жақтап қана қоймай, ол біраз уақыт олардың ақылшысы болды, халықты бірлікке, билеушілерді әділдікке шақырып, толғаулар шығарды. Ол өз өлең, толғауларында мемлекетті нығайту, елдің қорғаныс қабілетін арттыру қажетін насихаттайды.

Түйін сөздер: Қазақ хандығы, ауыз әдебиеті, Асанқайғы, Қобыланды батыр, Қодан тайшы, Ақжол би.

Smagulov S.
**A reflection of historical events
of the Kazakh khanate formation
period in verbal literature**

Historical events experienced by Kazakh people reflected in verbal literature. Therefore the researchers of Kazakh khanate history couldn't ignore a heritage of Kazakh literature. Kazakh people are people that developed the history through literature. History and literature of Kazakh people are very close. Rich heritage of people history is saved in folklore.

Verbal literature of Kazakh people especially strongly developed in XIII – XVIII c. A verbal poetry was developed for kipshak and other turkic tribes. Poetry of the real masters of artistic word as Sypyra, Kodan taishy, Assan kaigy and Kaztugan (XIV – XVI cc.) were widely known among people and their poems were saved as describing historical reality. Due to the reference of this period to the period of Kazakh khanate formation these compositions include information characterizing public life of that epoch.

Key words: Kazakh khanate, verbal literature, Assan kaigy, Kobylandy batyr, Kodan taishy, Akzhol bi.

Смағұлов С.
**Отражение исторических
событий периода образования
Казахского ханства в устной
литературе**

Исторические события, пережитые казахским народом, нашли отражение в устной литературе. Поэтому исследователи истории Казахского ханства не могут обходить наследия казахской литературы. Казахский народ – народ, который излагал свою историю через литературу. История и литература казахского народа тесно взаимосвязаны. Богатое наследие истории народа сохранено в фольклоре.

Устная литература казахского народа особенно сильно было развито в XIII-XVIII веках. У кипчаков и других тюркских племенах была развита устная поэзия. Широко были известны произведения настоящих мастеров художественного слова, как Сыпыра жырау, Кодан тайшы, Асан кайгы и Казтуган (XIV-XVI вв.), в памяти народа сохранились их богатырские эпосы, описывающие историческую реальность. Так как, этот исторический период относится к периоду становления предпосылок образования Казахского ханства, в этих сочинениях есть сведения, характеризующие общественную жизнь той эпохи.

Ключевые слова: Казахское ханство, устная литература, Асан кайгы, Кобыланды батыр, Кодан тайшы, Ақжол би.

**ҚАЗАҚ
ХАНДЫҒЫНЫҢ
ҚҰРЫЛУЫ
ТҰСЫНДАҒЫ
ТАРИХИ
ОҚИҒАЛАРДЫҢ
АУЫЗ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ
КӨРІНІСІ**

Еуразияның шетсіз де шексіз ұлы даласын ертеден мекен етіп мал өсіріп, жан бағып жүрген түркі тектес көшпелі тайпалардың бірыңғай этникалық топқа жіктеліп, қазақтың халық болып қалыптасуы нәтижесінде XV ғасырдың орта шенінде Қазақ хандығы құрылды. Мұның өзі теңдесі жоқ оқиға болды. Ол шашырап жүрген қазақ тайпаларының ертеден аңсап армандаған бір орталыққа бірігіп, егеменді ел болу тілегін іске асырды. Олардың этникалық жер аумағын бүтіндеп, ежелгі қазақ жерінің алғашқы шекараларын белгілеуге мүмкіндік туғызды.

Қазақ хандығының шаңырағын көтерген Ақ орданың әйгілі билеушісі Ұрыс ханның ұрпақтары Керей мен Жәнібек хан болды. Олар асқан ақылды, салихалы саясат жүргізіп, Шу және Талас алқаптарында орналасып, Қозыбасы деген жерде Қазақ хандығының алғашқы туын тігіп, халықтың басын қосып, олардың ел болып еңсемізді көтерсек деген тілегін іске асыруға белсене кірісті. Қазақ ру-тайпаларын өз төңірегіне топтастырып, олардың арасындағы алауыздықты басып, бірлікке, ынтымаққа ұйытты. Толассыз жүріп жатқан қантөгіс соғыстар мен ішкі қырқыстар үдеп, халқын күйзеліске ұшыратқан көрші елдердегі қазақтарды өз қол астына тартты. Осындай жағдайда XV ғасырдың 50-70 жылдарында Дешті Қыпшақ жерінен Қазақ хандығына екі жүз мың үй көшіп келді. Мұның өзі хандықтың атақ-абыройын аспандатып, қадір-қасиетін арттырды. Сонымен бірге оның қол астындағы халықтың өріс-қонысын, жер, су жағдайын кеңіте түсуді келелі міндеттердің бірі ретінде алға тартты.

Бұл тұста көп елдерде ішкі қажеттіктің сыртқы олжамен толықтырылуы айып саналмайтын. Қазақ хандары көршілес Моғолстан, Дешті-қыпшақ жерлеріндегі ел, жер, билік үшін жүргізіліп жатқан бітіспес күрестің ұрымтал тұстарын шебер пайдаланып олардың есебінен хандықтың жер аумағын барған сайын кеңіте түсті. Олар отырықшылығы – егіншілігі қалыптасқан, қол өнері мен саудасы дамыған Сыр бойындағы қалаларды қол астына қаратуға орасан зор күш-жігер жұмсады. Бұл қалалармен қарым-қатынас жасауға көшпелі халықтар мүдделі болды. Өйткені, олар өнеркәсіптік тауарларды, күнделікті тұрмысқа қажетті бұйымдарды қалалардан алатын. Сөйтіп, XVI

ғасырдың бас кезінде Сыр бойындағы көптеген қалалар қазақ хандығына қарады.

Қазақ хандығы дәуірі тек қана өзара дау-шар, қырқыстармен ғана емес, сонымен қатар қалалардың өсуімен, сыртқы саяси және сауда қызметінің жандануымен, жазу-сызу мен әдебиеттің дамуымен сипатталады. Бұрынғы мәдени дәстүрлер қайта түлеп, барлық этникалық топтарға ортақ жаңа мәдениет қалыптасты.

Қазақ халқының басынан өткен тарихи оқиғалардың көпшілігі әдебиеттен тиісті дәрежеде орын алып отырған. Сол себепті қазақ халқының, соның ішінде Қазақ хандығы тарихын зерттеушілердің бәрі де қазақ әдебиетінің мұраларына үңілмей кете алмайды. Қазақ халқы – өзінің тарихын әдебиеті арқылы баяндаған халық. Оның әдебиетінде кейбір образдық әсірелеуіне қарамастан тарихи деректер мен айғақтар соншалық мол да ұтымды берілген. Қазақ халқының тарихы мен әдебиетінде мән-мазмұны жағынан бір-бірімен өте тығыз байланысты келіп отыратын мәселелер аз емес. Былайша айтқанда, қазақ халқының басынан өткен түрлі тарихи оқиғалар, қоғамдық даму барысындағы түрлі мәселелер оның ауыз әдебиетінде де із қалдырған. Бұл жағдайды Қазақ хандығының құрылу тарихын жан-жақты зерттеп жүрген белгілі тарихшы-ғалым Берекет Кәрібаев былайша айқын атап көрсетеді: «Халықтың өмірінде терең із қалдырған ұлы тұлғалар, маңызды оқиғалар, күрделі өзгерістер міндетті түрде халықтың санасына әсер етіп, ол ауыз әдебиетінің әртүрлі материалдары арқылы бейнеленеді. Сөйтіп, олар ауызша дерекке айналып, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған» [1].

Осы топтағы шығармалардың кез келгені тарихты толықтырып, кеңірек мағлұмат береді. Тарих пен әдебиет бірін-бірі толықтырып, терең түсінік беруге жәрдемдеседі. Ауыз әдебиетінде халық өзінің тарихын, басынан кешкен оқиғаларын, тарихи кезеңде өмір сүріп, қолбасшылық еткен нақты адамдарды кең пейілімен суреттеп, олардың бойына ерлікті, ақылдылықты, алып тұлға мен асқан шешендікті, көсемдікті үйіптөгіп, ұмытылмас ірі тұлғалар жасаған. Халық өзінің арман мүддесіне сай болуы тиісті-ау деген талап-тілегін де сол кейіпкерлерге жүктеп, соның бойына сыйғыза суреттеген. Халық өзінің мұратына лайық батыр ұлдары мен қыздарын, олардың ерлік, адамгершілік сипаттарын жырлап, тарихи оқиғаларды сол кейіпкерлер арқылы, солардың бастарынан өткен істері арқылы жеткізіп отырады. Батырлар жырының көбінің негізінде тарихи оқиға жатады. Қазақ ауыз әдебиеті ел тарихымен тығыз байланысты. Тарихи

деректің бай көзі – батырлық жыр толғаулар. Эпостың негізгі ерекшелігі – оның тарихпен, тарихи оқиғалармен байланыстылығы. Ауыз әдебиеті материалдары қоғам өмірінен, тарихи болмысынан құнды деректер береді.

Халық тарихының мол мұрасы оның фольклорында сақталады. Қазақ халқының да тарихы ауыздан-ауызға тарап, аңыз-әңгімелер, батырлық жырлар, шешендік сөздер, неше түрлі хикаялар түрінде жеткен. Бір сөзбен айтқанда, халық тарихын оның ауыз әдебиетінің түрлері жинақталған фольклордан табуға болады. Аңыз түбі – ақиқат. Аңыздардағы деректерде шындықтың жаңғырығы бар. Әуел бастан тарихи шындыққа құрылған аңыздардың оқиғасы, ондағы тарихи тұлғалар өмірде болып өткен жайлардан хабардар етеді.

Қазақ халқының тарихы ауызша тарих айту дәстүрі шежіре, тарихи аңыз-әңгімелер, ақын-жыраулардың толғаулары арқылы ұрпақтан-ұрпаққа жетіп отырғаны баршаға мәлім. «Жеті атасынан да» көп аталарын (немесе халық тарихын) білетін бабаларымыздың зерделілігі мен шешімділігі немесе халқымыздың көптеген ғасырлар бойы қалыптасқан далалық ауызша тарихнамасы (ДАТ). Далалық ауызша тарихнама (ДАТ) деген анықтаманы ғылыми айналымға алғаш енгізген қазақстандық белгілі шығыстанушы В.П. Юдин еді.

Қазақ халқының ауызекі шығармашылығы, әсіресе, XIII-XVIII ғасырларда күшті дамыды. Қыпшақтар мен басқа да түрік тайпаларының өркен жайған ауызша поэзиясы болды. Көркем сөздің нағыз шебері болған Сыпыра жырау мен Қодан тайшы, Асанқайғы мен Қазтуған (XIV-XVI ғғ.) жыраулардың шығармашылығы кеңінен танылып, олар шығарған тарихи шындықты бейнелейтін батырлар жыры халық зердесінде сақталды. Алтын Орда мен Дешті Қыпшақ халқының тарихын бейнелейтін «Ер Тарғын», «Қамбар батыр», «Алпамыс», «Қобыланды батыр», «Едіге батыр» және басқа жырларды солардың қатарына жатқызуға болады. Қазақтың батырлар жыры эпосқа тән аңыз сияқтанғанмен, олардың бәрі дерлік тарихи оқиғаларға құрылған. Бұл тарихи кезең Қазақ хандығы құрылуының алғышарттарының кезеңіне жататындықтан аталған жырларда сол дәуірдің қоғамдық өмірін бейнелейтін мәліметтер кездеседі.

Қазақ хандығының құрылу тарихы мәселесін қарастырғанда мына жағдайды айтып кету орынды. Шоқан Уәлиханов «Көшпелілер философы» атаған Асанқайғы (Хасан Сәбитұлы) XV ғ. ортасында Керей мен Жәнібек сұлтандар бас-

қарған қазақ руларының Әбілқайыр ұлысынан бөлініп шығып, Қазақ хандығын құруды жақтап қана қоймай, ол біраз уақыт олардың ақылшысы болды, халықты бірлікке, билеушілерді әділдікке шақырып, толғаулар шығарды. Ол өзінің алғашқы қазақ хандарына деген ойларын былай жеткізеді:

Ай, хан, мен айтпасам білмейсің,
Айтқаным көнбейсің.
Шабылып жатқан халқың бар,
Аймағын көздеп көрмейсің.
Аңдып жүрген көп дұспан
Елге жау боп келеді.
Тіл алсаң іздеп қоныс көр,
Желмая мініп жер шалсам,
Тапқан жерге ел көшір,
Мұны неге білмейсің!? [2].

Жыраулық поэзияның алғашқы өкілдері, кезінде бүкіл Дешті Қыпшаққа даңқы жеткен Қодан Тайшы, [Сыпыра жырау](#), [Асанқайғы](#), [Қазтуған жыраулар](#) жана әдебиеттің ізашарлары ғана емес, көне мұраны жалғастырушылар деп те саналады. Асанқайғы туралы аңыздар ноғай, қырғыз, карақалпақ халықтарында да сақталған. Асанқайғы – көптеген нақыл сөздердің, философиялық толғаулардың авторы. Ол өз өлең, толғауларында мемлекетті нығайту, елдің қорғаныс қабілетін арттыру қажетін насихаттайды.

Асанқайғының «Ел айрылған» күйі, Қазтуғанның «Сағыныш» күйі түркі тілдес тайпалар іріктеліп, ноғай, қазақ айрылып тұтас бір халықтың, қазақ халқының өмірге келуі қарсаңындағы толғақ күйі іспеттес. Олардың бұдан да басқа да күйлері болғаны туралы да айтылады. Бірақ олар бізге жетпеген.

Осы кезеңге тән тағы бір оқиға – Қобыланды батырдың Арғын руының атақты биі Ақжолды (Дайырқожа) өлтіріп қойғанда, бұл жағдай аңыз бойынша Керей мен Жәнібек бастаған тайпалардың дауды әділ шеше алмаған Әбілқайырға наразылық ретінде Моғолстанға көшіп кетуіне себепкер болады. Осыған байланысты көне қазақ поэзиясының тарихында Қодан тайшының аты және оның баласы Ақжолды Қобыланды өлтіріп кеткенде шығарған жоқтауының үзіндісі:

Қарақыпшақ Қобыландыда нең бар еді, құлыным,
Сексен асып, таянғанда тоқсанға
Тұра алмастай үзілді ме жұлыным! –

деген жолдар сақталғаны белгілі [3].

Дешті Қыпшақ даласының әйгілі ақындарының бірі болған Қодан шежірелік аңыздарға сәйкес арғын тайпасының негізін қалаушы бо-

лып табылады, ал екінші бір деректер бойынша Қодан (Қотан, Кодон, Кодян) – половец-қыпшақ хандарының бірі (Мадиярлардың Венгрияға қоныс аударуын басқарған жетекшілерінің бірі де Котян деп аталған).

Қодан шығармаларының бірнеше жолы ғана сақталған, ол оның ұлы Ақжолдың (бір нұсқада Дайырқожа) қарақыпшақ Қобыланды батырдың қолынан қаза табуына байланысты шығарылған жоқтау өлеңінің үзіндісі табылды. Жырда қайғы үстіндегі қарт әкенің ұлын «құлыным» деп жоқтаған зарлы үні, бір сәтте өне бойын жайлаған қасірет пен өкініш, аяныш пен өзін кінәлаған жай-күйі терең сезіммен берілген. Ақжолдың (Дайырқожа) Әбілқайыр хан тұсында барлық даулы мәселелерді әділ шешкені үшін Ақжол атанып, атақты би болғаны мәлім. Ол 1456 жылы өлген. Егер оның әкесі сол кезде тоқсанға таянғанын ескерсек, Қодан ақын 1370 жылдарда туған деп жорамалдауға болады.

«Қобыланды» жыры – тайпалық эпос түрінде туып, бірте-бірте жалпыхалықтық жырға айналған қазына. Қазан төңкерісінен бұрынғы фольклортану ғылымында бұл жырды орыс патшасы Иван Грозныйдың 1552 жылғы Қазан хандығын жаулап алу оқиғасымен байланыстыра қарау басым болды. Кезінде Мәлік Ғабдуллин бұл пікірге қарсы шығып, «Қобыланды» жырының одан үш жүз жыл бұрын XIII ғасырдағы парсы жерін билеген Шыңғыс ханның ұрпағы Ғазан ханға қарсы күрестің барысында туған эпос екенін жазған еді. Жалпы, «Қобыланды» жырының нұсқалары батырды бес түрлі кезеңге апарып телиді. Солардың алғашқысы IX-X ғасырлардағы пешенег дәуірі, екіншісі IX-XI ғасырлардағы оғыз-қыпшақ заманы. Үшінші-төртінші кезең XV-XVI ғасырлардағы Ноғайлы ордасы мен Өзбек-Қазақ ұлысы кезеңімен байланысты. Ал жырдың қайсыбір нұсқалары батырды бергі XVIII ғасырдағы Жоңғар жорығына араластырады. Әлбетте, мұның бәрі фольклор заңдылығына сәйкес, осы жырды жырлап таратушы жыраулардың елін сүйген, елі сүйген баһадүр батырға ділгірлігінен, белдеуден ат кетпеген беймаза замандардағы халықтың батырға зәрулігінен туған.

Шын мәнінде Қобыландының өмір сүрген дәуірі белгілі. Бұл – тарихи ақиқат. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі шыққан төл энциклопедиямызда мынадай жолдар бар: «Қара қыпшақ Қобыланды – (шамамен XV ғасырда өмір сүрген) батыр, тарихи қайраткер. Көшпелі өзбек мемлекетінің негізін қалаушы Әбілқайыр ханның бас батыры. Қазақ шежіресінде Қобыландыны Қара

қыпшақтан тарайтын Тоқтарбайдан туғызады. Қобыландыдан Беркімбаи, Беркімбаидан бес таңбалы Қыпшақ ұрпақтары өрбиді... Ел аузындағы деректерге қарағанда, оның бейіті Қобда өзенінің бойында», – делінген. Қобыланды батыр – шын мәнінде қайталанбас эпостық образ деңгейіне жеткен тарихи тұлға. Кейінгі кешенді зерттеулер Қобыланды батырдың XV ғасырда Сырдың бойында хандық құрған Әбілқайыр тұсындағы Өзбек-Қазақ кезеңінде өмір сүргенін айғақтайды.

Ғалым Әуелбек Қоңыратбаевтың жазуынша, Қобыланды батыр Әбілқайыр ханның екі төбе биінің бірі болған. Себебі, әзірге белгісіз, Қобыланды ханның «Ақжол» биі атанып кеткен екінші биі Дайырқожаны ұрып өлтіреді. Жырда айтылатын Дайырқожаның әкесі Қодан жыраудың: «Қара қыпшақ Қобыландыда нең бар еді, құлыным, сексен асып таянғанда тоқсанға, тұра алмастай үзілді ме жұлыным, адасқанын жолға салдық бұл ноғайлы ұлының, аққан бұлақ, жанған шырақ жалғыз күнде құрыдың, Қара қыпшақ Қобыландыда нең бар еді, құлыным!» деп келетін жыр жолдарының өзі батырдың Өзбек (Әбілқайыр) хандығының іргесі шайқалатын тұста ғұмыр кешкеніне дәлел бола алады.

Бір қызығы, аталған жоқтауда Қобыландыға қатысты ешқандай жазғыру жоқ, жырау атышулы батырмен ұстасқан баласының өліміне күйініш білдіреді. Өзбек ханның мұрагері – Әбілқайыр Шәйбанидың қабырғалы екі биінің арасындағы осы оқиға, түптеп келгенде ұшса құс қанаты талатын ұлан-ғайыр жерді алып жатқан үлкен бір ұлыстың екіге жарылуына себеп болғанға ұқсайды. Осылайша ел іші алатайдай бүлініп, Керей мен Жәнібек сұлтандардың хандықтан кетіп, мұның аяғы Шу бойындағы Қозыбасы тауының етегінде дербес Қазақ хандығының құрылуына алып келеді. Бір жағынан Қобыланды батырды ұлтымыздың бүгінгі атауының қалыптасу шағының бастауында тұрған тарихи тұлға десек те болады.

Осыған орай белгілі тарихшы Қойшығара Салғараның мына пікірін де ескермеске болмайды. Ол өзінің «Қазақтар» атты роман-эссесінде: «...Қобыландының Дайырқожаны өлтіруі – елді екіге айыруының себебі емес, тек желеуі, ал, елдің екіге айрылуының тарихи шындығы басқада. Есен Бұғының Керей мен Жәнібек сұлтандарға Шу өңірінен шұрайлы жерді сайлап беруінде терістік шығыстан еміне енген ойраттар мен оңтүстік батыстан көзінің сұғын қадаған Ақсақ Темірдің шөбересі Әбу Сайд мырзаға арқа сүйеген өз ағасы Жүніске қарсы күресте өзбек

жауынгер жігіттерін қалқан етемін деген мақсат, ізгі үміті жатыр» – деп жазады.

Қазақ батырлық жырларын шыққан заманына және тарихи кезеңіне қарай төрт дәуірге бөлуге болады дей келе, ғалым Е. Ысмайылов «Қобыланды» жырын XIV-XVI ғасырлардағы ноғайлы заманының батырлар жырына қосады. Қайғысы мен қасіреті мол, шытырман оқиғалы ноғайлы заманынан қалған жыр аз емес. Халық тарихындағы осы бір аса ауыр кезең жырларда, күйлерде анық сақталып қалған.

«Қобыланды батыр» жырында ұшырасатын негізгі қаһармандар есімдері Алтын Орданың ыдырауы мен Қазақ хандығының құрылуы оқиғаларының ортасындағы тарихи тұлғалар. Тарихи Қобыландының Алтын Орда ыдырап, Қазақ хандығының құрыла бастаған кезінде өмір сүргеніне жазба дәлелдің болмауы, оның сол дәуірде өмір сүргендігін жоққа шығармайды. Ал, Алтын Орданың ыдырап, Қазақ хандығы құрылған дәуірде тарихи тұлғалар қатарында Қобыландының да тарихи жырда, эпоста, шежіре, аңыздарда көрінуі кездейсоқ емес. Көшпелі түрк халықтарында тарихи аңыз, жыр, шежіреге тарихи дерек көзі ретінде қарастырылады және сол деректердің көбі жазба мағлұматтармен сәйкес келеді.

Сондықтан да «Қобыланды батыр» эпосының, зерттеушілер айтып жүргендей, Әбілқайыр ханның ұлысы екіге бөлініп, халқымыздың тарихында шешуші рөл атқарған 1456 жылғы Қазақ хандығы құрылар алдындағы ұлысаралық өзара қақтығыстарды бейнелейтін және осы кезеңде туып қалыптасқан аса құнды эпикалық туынды екендігі даусыз.

Қай эпос та тарихи оқиғадан, шындықтан туады. Сөйтіп, ол шындық та, эпос қаһарманы да бірте-бірте көркем образға айналады. Қазақ жыраулары ешқашан қиялдан эпос, дастан тудырмаған. Олар өмір сүрген, халқына қорған болған батырларды, қайраткерлерді жырлаған, дәріптеген. Эпос қаһармандары қиялдан туды дейтін пікірден біз үзілді-кесілді арылуымыз керек [4].

Қорыта келе айтарымыз, қазақ халқының тарихы оның әдебиетімен тығыз байланысты. Қазақ халқының басынан өткен тарихи оқиғалар оның реалистік бағыттағы көркем әдебиетінің көрнекті үлгілерінде тарихи шындық тұрғысынан соншалық дәлме-дәл суреттеліп отырған. Ал ауыз әдебиеті қазақ тарихының қайнар көзі болып табылады. Жырау ел тағдырын шешер ірі оқиғалар, аса мәнді көкейкесті мәселелер тұсында толғанған. XV-XVIII ғасырлардағы жыраулар елдік, ерлік, өмір дін, заман хақында толған-

ған. жер-суды, ата-мекенді қорғау, ел бірлігін сақтау мәселелерін жырлаған. Жырау-этнограф, яғни қазақ тарихы мен мәдениетінің жарқын беттерін өз өнері арқылы кейінгі ұрпаққа жеткізуші тұлға. Қ. Қасқабасовтың «Жыраулар поэзиясындағы ең басты тақырып Қазақ хан-

дығын құрған ру мен тайпалардың татулығы мен бірлігі және мемлекетті нығайту мен оның жауынгерлік күшін арттыру болды» [5] – деген пікірі де көкейге қонымды. Қазақ халқын бірлікке, елдікке, ерлікке үндейтін бұл шығармаларды білу, ұмытпау бүгінгі таңда да өте қажет.

Әдебиеттер

- 1 Кәрібаев Б.Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы: монография. – Алматы, 2014. 94-б.
- 2 Бес ғасыр жырлайды. 2 томдық. 1-т. – Алматы, 1989. – 24 б.
- 3 Алдаспан. Көне қазақ поэзиясының антологиясы. – Алматы, 1971. – 7 б.
- 4 Жолдасбеков М. «Қобланды батыр» жыры.
- 5 Қасқабасов Қ. Жаназық. – Астана, 2002. – 503-б.

References

- 1 K Karibaev B.B. Kazakh handygynyn kurylu tarihy: Monografia. – Almaty, 2014. – 94 b.
- 2 Bes gasyr zhyrlaidy. 2 tomdyk. 1-t. – Almaty, 1989. – 24 b.
- 3 Aldaspan. Kone kazakh poeziasynyn antalogiasy. – Almaty, 1971. – 7 b.
- 4 Zholdasbekov M. «Koblандy batyr» zhyry.
- 5 Kaskabasov. Zhanasyk. – Astana, 2002. – 503 b.